

A jelenkori jobboldali radikalizmus dilemmái

HÉJJ DÁVID – SCHULTZ GÁBOR

HAGYOMÁNYOK

A Magyar politikai kultúra és közgondolkodás szerves, évszázados hagyománya a jobboldali radikalizmus. Polgári-, nemzeti radikális mozgalmak, pártok már a monarchia idején megjelentek, működtek és széles körű politikai bázisra tudtak szert tenni. A Trianon-traumát követő Horthy-éra nemzeti frusztrációjának, valamint a világpolitika színpadán megjelenő szélsőjobboldali politikai „trendek” táptalaján újszerű jobboldali radikális mozgalmak jelentek meg hazánkban. A '30-as évek nyilaskeresztes irányzata már eltávolodván a radikalizmus polgári attitűdjétől az alsó társadalmi osztályok felé is nyitottá vált. A rendszerváltás után megjelenő radikális mozgalmak mindkét hagyományból táplálkoznak. A harmadik Magyar Köztársaság történetében szinte nem telt el úgy év, hogy ne hívta volna fel magára a figyelmet egy-egy újonnan megalakult szélsőséges elveket valló szervezet. Ilyen volt például a Szabó Albert vezette Magyar Ellenállási Front, vagy az Ekrem Kemál György által 1994-ben alapított Hungarista Mozgalom, valamint ide sorolható a legutóbb elhíresült Bácsfy Dianna szervezte Vér és Becsület csoportosulás is. Ezek a marginális helyzetben lévő szervezetek azonban az elmúlt tizenhét év során nem voltak képesek arra, hogy nagyobb nyilvánosságot vívjanak ki maguknak, és ezáltal növeljék támogatóik táborát.

Fel kell tennünk a legfontosabb kérdést, amelyet sok esetben nem vagy csak részben vesznek figyelembe a hazai közéletben folytatott viták során. Van-e ezeknek a szervezeteknek létjogosultsága, a hazai társadalomban? A kérdés felvetés természetesen nem arra vonatkozik, hogy legitimizálhatók-e ezen szervezetek, hiszen ennek kereteit a jog megfelelően szabályozza. Az általunk megfogalmazott kérdés sokkal inkább azt a problémát kívánja vizsgálni, hogy lehet-e sikeres egy-egy ilyen szervezet napjainkban. Sokat ismételt frázis, hogy az állampolgárok magatartását a radikális szervezetekhez minden esetben befolyásolja az ország gazdasági, szociális környezete. A '90-es évek Magyarországa sok esetben frusztrált, problémákkal terhelt volt. Ezek a szituációk lehetővé tették, hogy a szervezetek kisebb, nagyobb arányban teret kapjanak a társadalmi nyilvánosság előtt folyó vitákban. A társadalom jelentős részben azonban minden esetben egysegesen lépett fel, minden esetben egyértelművé tette, hogy ezeknek a szervezeteknek marginális szerepet szánunk. Még a legkomolyabb dilemmákat generáló Bokros-csomag idején sem volt képes megerősödni egyik szervezet sem annyira, hogy valódi tényezővé válhasson a kormány elleni demonstrációk idejében.

Érdeemesnek tűnik megjegyezni, hogy a jobboldali radikalizmussal kapcsolatban sok esetben felmerült – és több esetben valódi viták alapját képezte –, hogy a radikális szervezetek vezetői mögött baloldali szervezetek, illetve külföldi államok titkosszolgálati állnak.¹ Ezek azonban azóta sem tisztázódtak minden kétséget kizáróan, az azonban egyértelmű tény, hogy adott esetekben egyértelműen jobban szolgálták a bal oldal érdekeit mint a konzervatív érdekeket. Véleményünk szerint a hazai radikalizmus vizsgálata folyamán nem az a valódi kérdés, hogy az életre hívott szervezetek megalapítói mögött megtalálhatóak ezek a szervezetek vagy sem. Sokkal lényegesebb kérdésnek tűnik, hogy előfordulhat-e és ha igen milyen esetekben, hogy a radikális elveket valló szervezetek képesek kitörni a marginális szerepből? Ezen radikális szervezetekkel foglalkozó újságcikkek, tudományos publikációk véleményünk szerint nem kezelik megfelelően a problémát, így nem képesek megfelelő választ adni azokra a kérdésekre, amik a probléma mögött találhatóak. Annak ellenére sem, hogy az elmúlt egy év folyamán ezek, mintegy új értelmet adtak a radikalizálódó szervezeteknek.

NAPJAINK FEJLEMÉNYEI

A problémakör tisztázásához szükséges megvilágítani a jobb- és baloldal egy hagyományosan magyar sajátosságát. A köznyelvben előszeretettel használják azt a frázist, mely szerint a hazai és a nyugat-európai politikai kultúra között az az egyik legnagyobb eltérés, hogy azok az elvek, amelyek nyugaton hagyományos konzervatívak – elsősorban gazdasági és szociális területeken –, azokat hazánkban a baloldal tűzte zászlajára, és a hagyományosan szociáldemokrata értékek közül egyre többet a jobboldal sajátított el. Annak ellenére, hogy ezen megfogalmazással több, komolyabb probléma is akad, és tartalmaz féligazságokat is, mondani-valója nem megkerülhető.

Ugyanis ez az a pont – *a szociális kérdés* – amelyet az egyik jelentős befolyásoló faktorként kell véleményünk szerint kezelni a radikalizálódási folyamat esetében, ezen tényező, amely hatására nagyobb valószínűséggel lehet képes a jobboldali radikalizmus kikerülni a marginalizált szerepkörből, és a jelenleginél jelentősen

¹ Szabó Albert és a Moszad kapcsolata, vagy Toroczkai László és a Szerb titkosszolgálat eddig nem tisztázott viszonya vált a leghíresebbé.

nagyobb politikai szerepre tegyen szert. Egy másik esetben, még ha nem is sikerül növelni politikai befolyásukat, akkor is a radikalizálódás terén várható „minőségi javulás” megvalósulásával kell számolni.

- Őszöd egyik fontos következménye, hogy a tüntetések eredményeként, radikális ideológiákat vallók csoportokba szerveződtek, és a tiltakozás ideje alatt lehetőség nyílt arra, hogy közülük többen kiemelkedjenek – a legtöbb esetben – ezek a személyek azonban önjelölt vezetők, akik nem élvezik egyöntetűen adott csoportosulás tagjainak szimpátiáját.
- A Magyar Gárda létrejöttével új, eddig ismeretlen típusal kellett megismerkedni. Ez két fajta újdonságot is magában foglal. Egyfelől a rendszerváltás óta érő folyamat eredményeként egy valós kulturális konfrontáció potenciális szereplője jött létre a Gárdával.
- Az utcai radikalizmus, amely szintén az újdonság erejével hatott a 2006-os őszi folyamán, háttérbe szorult az elmúlt esztendőben, ennek ellenére a radikális eszmék térhódítása a felszín alatt valóban érzékelhető.
- Ennek oka a társadalom gazdasági és szociális szétszakadása, amely egyre inkább azt mutatja, hogy ez a kettészakadás jelentősebb, mint ami a '90-es évek közepén a Bokros-csomagkor volt érzékelhető. Eltérése a '90-es évekhez képest, hogy nem kisebbségek, politikai pártok ellen, hanem egyre inkább a politikai elit ellen irányul.

A politika térben az elitellenesség nem új keletű. Sok marginális csoport, politika-tömörülés követelt már elitcserét hazánkban. Az azonban, hogy egyre gyakrabban lehet hallani olyan típusú híreket, kutatásokat, amelyek szerint a társadalom egyre szélesebb körben fordul el politikai elittől, új jelenség. Egyfelől megfigyelhető volt 2006-ban egy kormányellenesség, másfelől azonban az ellenzék „impotens” magatartása miatt egyre hangosabbak azok a hangok, amelyek az ellenzék által folytatott politikával elégedetlenek. A kormányzattal és ellenzékével való elégedetlenség mértékét jelzik kutatásaink, ahol egyértelműen megmutatkozik, hogy mind a kormány, mind az ellenzék az ún. „±-skála” negatív tartományában helyezkedik el.

Érdekes, hogy míg 2006 tavaszán az ellenzék rossz politikája ürügyén Orbán Viktor távozását kívánták kritikusai, addig mára a kormány oldal egészé mellett az ellenzék egészének kritikája jelenik meg. Az összes közvélemény-kutatás azt mutatja, hogy egyre nagyobb a támogatottsága egy újonnan formálódó politikai erőnek.

A radikálisok egyelőre nem tudnak valódi politikai erővé formálódni, ennek ellenére felvethető a kérdés, hogy ez meddig fog így maradni.

Több esetben tettünk utalást arra, hogy a szociális, gazdasági problémák mintegy katalizátorként hathatnak, amely következtében a radikális szervezetek támogatottsága növekedhet, és éppen a dolog folyamat jellege, amit fontosnak érzünk kihangsúlyozni, és amely magyarázatként szolgálhat a jelenkori eseményekre is. Hiszen nem a szegénység megélése az alapvető hatás, hanem sokkal inkább a süllyedése. Az elszegényedő középosztály lehet termékeny táptalaja a radikális eszméknek, hiszen ezen csoport tagjainak igenis van veszítenivalója, amely szituációt mindenáron el akar kerülni, akár mélyreható változások árán is.

A MAGYAR GÁRDA LÉTREJÖTTE, A DEMOKRÁCIÁHOZ VALÓ VISZONYA

A Magyar Gárda megjelenésével olyan szélsőjobboldali mozgalom jött létre, amely nem egy kormányt vagy politikai erőt utasít el, hanem a jelenlegi magyar államot, politikai és gazdasági berendezkedést, társadalmi-morális közállapotokat. Egyértelmű szándéka a tömörülésnek, hogy katalizátora legyen, szélesebb társadalmi rétegek – „a nemzetben gondolkodó magyarok” –, mozgósításával egyfajta közéleti megtisztulásnak, a „valódi rendszerváltás” véghezvitelének. Ennek legfontosabb eszköze a „rendpártiság”, a rendteremtésben való közvetett és közvetlen szerepvállalás (együttműködés a rendőrséggel, polgárőrséggel, egy későbbi Nemzetőrség törzsbázisát adva). A Jobbik olyan, ideológiai alapon szervezett militáns szervezetet hozott létre, melynek nem közvetett szándéka, hanem priori célja az állam által monopolizált fizikai védelem egy részének önkényes privatizációja. Tենné mindezt azért, mert a felfogás szerint az állam csődöt mondott az emberekről való gondoskodás területén. A „kisemberrel” való szolidaritás, a szociális és karitatív magatartás egyértelműen arról tanúskodik, hogy a Magyar Gárda a későbbiekben – ha sikerül a célként megfogalmazott országos hálózatot kiépíteni – a helyi közösségek szintjén kíséreli majd meg ezt az állami „gondoskodásdeficitet” orvosolni. A jelenlegi elitellenes közhangulatban, a kellő szervezettséggel és operatív elképzelésekkel rendelkező tömörülés „operetthadseregéből” országos tömegszervezetté nőhet (erre utal a Jobbik által kommunikált 3000 jelentkező megléte is). Ehhez természetesen kell, hogy a kormány továbbra

is „dilletáns” eszközökkel és népszerűtlen intézkedések meghozatalával kormányozzon. A parlamenti ellenzék továbbra se találja az ezekre adandó, hatékony választ és – mindezek hiányában – a pártpaletta jobboldali centrumában sem jelenne meg olyan integráló, új politikai aktor, aki a jobboldal radikalizálódása vitorlájából kifoghatná a szelet. Márpedig a kellő szervezettség elérése a Magyar Gárda ugyancsak kiemelt célja. Első „körben”, őszig, megyénként harminc gárdista egyenruhába öltöztetését tervezi a Jobbik. Természetesen a szélesebb bázis kialakítása két dologtól nagyban függ. Egyrészt, hogy mekkora a jelentkezők száma, másrészt mekkorák azok az anyagi források, melyek a „rekrutáláshoz” rendelkezésre állnak. Mindenesre az világosan látszik, hogy a Magyar Gárda tanulva a korábbi mozgalmak hibájából kellő fizikai és szellemi szűrésen átesett jelentkezőkből válogat. (ezt a munkát a tervek szerint külső szakemberek, vizimentők, tűzoltók, katonák is segítik majd. A hivatalos álláspont szerint a szűrés azért kell, hogy a „provokátorokat és futóbolondokat” távol tartsák a Gárdától. Ezzel azt sugallják, hogy a tömörülés egyfajta katasztrófavédelmi egyesület, valójában azonban világosan látszik, hogy a Magyar Gárda körvonalaiiban olyan szélsőjobboldali félkatonai szervezet, amely ugyan a kelet-és közép európai térségben nem példanélküli (Románia, Szlovákia, Oroszország, Ukrajna, Szerbia) és szervesen illeszkedik térség radikális jobboldali „hagyományaihoz”, de létrehozása, tevékenysége, de leginkább a megfogalmazott jövőbeli céljai erősen feszegetik a demokratikus állam alkotmányos kereteit.

Paradox módon éppen a demokrácia jogi eszközrendszerét kihasználva igyekszik a Jobbik a Gárdát alkotmányos szervezetnek feltüntetni. A hivatalos analógia szerint a Magyar Gárda a két világháború közötti Leventemozgalom hagyományaira épít, valójában teljesen másról van szó. A Leventemozgalom nem pártszervezet volt,² hanem az ifjúság katonai- és testneveltetését célul kitűző mozgalom, mely állami intézkedés folyamán jött létre.. Bármennyire groteszkül hangzik a „weimari analógia”, de a Gárda funkcionális felépítettsége, szervezetszociológiája sokkal inkább illeszkedik a 1920-30-as évek németországi szélsőséges pártkatonai szervezeteihez, mint a Leventemozgalomhoz, még ha a példa tudatosan túlzó és erős. A történelmi analógia abból a szempontból is megállja a tehát a helyét, hogy ebben az esetben is arról van szó, hogy olyan szerveződés használja maxi-

.....
² Hivatalosan a Magyar Gárda is független, pártok felett álló szervezet

málisan ki a demokratikus, ha úgy tetszik liberális jogszabályozást, amely egyébként a jelenleg működő államberendezkedés fő kritikusa.³

VALÓDI VESZÉLYFAKTOR-E A GÁRDA?

A hasonlatok ellenére sem beszélhetünk „Weimar-szindrómáról”, annak felvázolása csupán a baloldali hisztériakeltés része. Ma nem olyanok a társadalmi, szociális viszonyok, a hazai és a nemzetközi politikai környezet, hogy akár egy országos, több ezer tagot számláló Magyar Gárda igazi veszélyt jelentsen a demokratikus államrend felé. Arra azonban mindenképpen meg van az esély, hogy a Jobbik, a radikális jobboldal jól szervezeten önkormányzatokban, akár egy-egy nagyvárosban politikai tényező legyen és részeredményeket érjen el az országos politikában is.

Elkerülhetetlennek látszik továbbá, hogy ne jelenjenek meg a politikai közbeszéken a radikális jobboldali hangok, amelyek sérthetik egyes társadalmi-politikai körök fülét. Azonban azt tudomásul kell vennünk, hogy minden demokratikus berendezkedésű állam kitermeli a saját radikálisait, akár a skála szélső bal, akár szélső jobb oldalán. A jogi szabályozottság, a történelmi hagyományok, valamint a pillanatnyi társadalmi közhangulat (melyet több faktor például közjólét, politikai kultúra, nemzetközi politikai trendek befolyásolnak) természetesen meghatározza a radikalizmus mértékét, de a jelenség megkerülhetetlen. A magyarországi bal-liberális politikai oldal, valamint a média gyakran használja fel a szélsőjobb oldali megmozdulásokat hisztériakeltésre. A bal-liberális média a Gárdával kapcsolatban sem az esemény súlyával arányos módon tájékoztatta a közvéleményt. A túlzó helyzetértékelések, beszámolók, elemzések és végkövetkeztetések nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy heteken keresztül a Magyar Gárdával kapcsolatos események, történések tematizálják a közbeszédet. Ez egyértelműen azt a célt is szolgálta, hogy a kormányzat népszerűtlen intézkedései és politikája ideig-óráig háttérbe szoruljanak a belpolitikai hírek terén. Természetesen a politikai baloldal is „adta a muníciót” a médiának azzal, hogy fasisztaveszélyről, neonáci térhódításról, széleskörű jobboldali radikalizálódásról beszélt. A szélsőjossal való riogatás ez idáig is hatékony fegyvere volt a baloldalnak, rendre politikai tőkét kovácsolt

.....
³ Lásd Für Lajos nyilatkozatát a rendszerváltásról

magának belőle. Ehhez nagyban hozzájárult az, hogy Magyarországon nagyon keskeny a határvonal a politikai jobboldal és a radikális jobboldal között, a személyi „átjárások” és a kooperáció jellemző volt egészen napjainkig. Éppen a Magyar Gárda megjelenésével és a Jobbik politikai szerepváltozásával, politikájának módosulásával kezdődhet el az a folyamat, mely a nyugati demokráciákra jellemző és elvárt, hogy tudniillik a polgári-keresztény-konzervatív jobboldal és a radikális jobboldal között éles határvonal húzódjon. Paradox módon a baloldalnak -kommunikációjával ellentétes módon- érdeke, hogy ez a határvonal ne jöjjön létre, hiszen ezzel gyakorlatilag kiesik kezéből a szélsőjobb ütőkártya, amivel a polgári oldalt támadni tudta. Ha éles elkülönülés következne be a FIDESZ és a szélsőjobb között, akkor az MSZP nem tudná az esetleges jobboldali radikális megmozdulásokat a választópolgárok fejében összemosni a legnagyobb ellenzéki párttal.

Még egy argumentum a félelmek eloszlatására: a Nemzetbiztonsági Hivatal álláspontja szerint a magyar közvélemény a demokratikus, mérsékelt politikát támogatja. A radikalizmus és a szélsőséges eszmék hívei minimális, néhány százfős tömeget képesek mozgósítani, ami egy tízmilliós lakosságnál elenyészőnek tekinthető. Ugyanakkor az NBH is rámutat, hogy a szélsőség veszélyessége az általuk alkalmazni kívánt erőszakos eszközökben rejlik, ezért –relatív társadalmi súlytalanságuk ellenére – indokolt megelőző, korlátozó szándékú ellenőrzésük.⁴

„GÁRDÁK A SZOMSZÉDBAN”

Fent említettük, hogy a Magyar Gárda, mint jelenség nem példanélküli a középkelet-európai térségben, hasonló, sőt szélsőségesebb szervezetek az ugyancsak európai uniós tagállam Szlovákia és Románia területén is működnek. Szlovákiában a Szlovák Testvériség (*Slovenska pospolitost*) eredetileg pártként bejegyzett szervezatként működött, azonban 2006-ban a szlovák főügyészség a pártot betiltotta. Azóta a szervezet polgári társulásként működik tovább. Amikor tehát Szlovákia azt követeli Magyarországtól, hogy az tiltsa be a Magyar Gárdát (amely eredetileg is egyesületként lett bejegyezve) és arra hivatkozva, hogy ő ugyanezt megtette hasonló szervezetével, olyasmit követel Magyarországtól, amit egyébként ő nem teljesített. Ezzel együtt elmondhatjuk, hogy a „Pospolitost” egyelőre hasonlóan

.....
⁴ Lásd: Nemzetbiztonsági Hivatal 2006. évi Évkönyve

gyenge – mindössze 52 tagot és néhány száz támogatót számláló – tömörülés, mint a Magyar Gárda.

A szlovákiaiánál jóval jelentősebb gárda a Romániában működő *Noua Dreapta* (Új Jobboldal), mely a Vasgárda szellemi örökösének tartja magát. A szélsőségesen nacionalista, Nagy-Románia párti tömörülés bírja a román ortodox egyház támogatását is. A monarchista szervezet leginkább a fiatalság körében népszerű és körükből toborozza legtöbb tagját is. A szervezet soha nem volt pártként bejegyezve. Az organizáció Európa-szerte tart fenn kapcsolatokat szélsőjobbaldali csoportokkal. Fő célpontja a romániai kisebbségek, a homoszexuálisok és a Romániában kisebbségben lévő vallási felekezetek.

Mindkét „szomszédos” szervezetnek kiemelt célpontja, ellenségképe az országukban kisebbségben élő magyarság. A közelmúltban, kiegészülve a szerbiai *Srebski Obraz* nevű szélsőségesen nacionalista mozgalommal a három szervezet „stratégiai” megbeszélést folytatott, melynek középpontjában a legfőbb közös ellenség – a magyar sovinizmus – állt.

A JOBBOLDAL ÉS A SZÉLSŐJOBBI VISZONYA

A magyarországi és általánosságban a közép- és kelet-európai jobbközép pártoknál – ellentétben nyugati „megfelelőikkel” – jóval markánsabban jelenik meg a nemzeti öntudat, a nacionalizmus, ezért jóval avíttabbnak tűnnek azoknál. Ugyanakkor pontosan a nemzethez való kiemelt, már-már szakrális viszony az, ami a közép illetve kelet-európai térségben a jobbközép pártokat és a nemzeti radikális pártokat „közel húzza” egymáshoz. A politikai kultúra viszonyában ez úgy mutatkozik, hogy radikális politikai gondolkodás és retorika bizonyos elemei szalonképessé válnak a centrumban elhelyezkedő szélesebb jobboldali rétegek számára is. Ez az „összemosódás” egyrészt az okozója, másrészt az eredménye a FIDESZ „egy a zászló” stratégiájának, azaz egész jobboldal, a centrumtól a pólusig lefedhető egyetlen pártképződménnyel. A stratégia hibás voltát két elveszített választás sem világította meg, az ellenzék fő ereje továbbra is kitart az „egységesség” elve mellett. A szavazatszerzési érdekek továbbra is azt diktálják, hogy a radikális jobboldal voksaira is szükség van. A „Gárda-ügy” kapcsán azonban már éles kritika fogalmazódott meg vezető fideszes politikusok részéről is. Ugyanakkor kétségtelen tény, hogy néhány radikális fideszes politikus üdvözli a Magyar Gárda

létrehozását, Wittner Mária pedig szélsőséges beszédet tartott az alapító ünnepélyen. Ezt a jelenséget azonban nem kell túlértékelnünk, hiszen ezen radikális politikusok, közéleti személyek csatasorba állítása a FIDESZ részéről ugyancsak a szélsőjobboldali szavazatok „begyűjtésére” szolgált a 2006-os országgyűlési választásokon. Álláspontjuk nem feltétlenül egyezik a párt hivatalos véleményével és az is kérdéses, hogy meddig maradnak a FIDESZ kötelékében. A FIDESZ elhatárolódó magatartása mellett az is megfigyelhető, hogy a szélsőjobb oldaláról is egyre inkább kritizáló, bíráló hangok látnak napvilágot a FIDESZ irányába. A Jobbik korábbi „harmadikutas”, de támogató magatartása mára teljesen megváltozott és ugyanúgy kritizálja a FIDESZ-t hatékonytalan politikája miatt, mint a „dilettáns” kormányzati magatartást. Erről tanúskodik a radikális jobboldali média (például a Demokrata cikkei), illetve szélsőjobboldali internetes portálok tartalma is.

A JOBBIK, JOBBOLDALI RADIKALIZMUS ÉS ANTISZEMITIZMUS EURÓPAI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

Úgy tűnik a szélsőjobb „leválása” a jobboldalról megkezdődött, miközben a szélsőjobb legerősebb pártszerveződése, a Jobbik jelentős átalakuláson megy keresztül. A korábbi keresztény, nemzeti-radikális jellege megváltozott – ezt a szerepet egyre inkább a KDNP tölti be a pártpolitika színpadán – és mára a nemzeti mellett a szociális attitűd vált a legerősebbé. A párt a korábbinál radikálisabb irányt vett, ma a Jobbik a legjelentősebb rendszerkritikus, már-már rendszertagadó párt. Sok a hasonlóság mind a szervezetszociológiai átalakítás, mind az ideológiai háttér, mind a cselekvési tervek, programok terén más nyugat-európai szélsőséges pártokkal, leginkább a német NPD-vel. A hasonlóságok mellett számos különbség is megfigyelhető a jobboldali radikalizmus nyugat-és kelet-európai változata között. A különbségek abban keresendők, hogy Nyugat-Európában nagyszámú a más kultúrkörből bevándorlók aránya és ez a társadalom radikális rétegeiben „újfajta” idegengyűlöletet szül. A „bevándorlás-jelenség” Kelet-Európára ma még nem jellemző, így a térség radikálisainak idegengyűlölete a romaellenességben és az antiszemitizmusban ölt inkább testet. Miközben tehát nyugaton a jobboldali radikálisok körében az antiszemitizmus háttérbe szorult (persze nem tűnt el), addig keleten továbbra is a szélsőjobb – hol nyílt, hol burkolt – manifesztuma ma-

radt. Az antiszemitizmus, illetve az antiszemita előítéletesség a kelet-európai térségben azonban nem csak jobboldali, szélsőjobboldali „privilegium”. Magyarországon viszonylag régen, 1995-ben folytattak átfogó vizsgálatokat a kérdésben. A felmérésekből kiderült, hogy a lakosság körülbelül tíz százaléka többé-kevésbé öntudatos antiszemita, és 40-50 százalékáról, hogy nem az. A vizsgálat rámutatott, hogy a magyar felnőtt lakosság egynegyedének vannak antiszemita előítéletei és e csoport 8 százaléka esetében erős és kifejezett antiszemita előítéletekről beszélhetünk. A megkérdezettek egyharmada elfogadta a zsidókról kialakult évszázados gazdasági sztereotípiák valamelyikét, de különösebb negatív érzelem vagy diszkriminációs szándék nélkül. A nem antiszemiták aránya mintegy 30 százalék és a maradék – főleg a kérdés iránt mutatott értetlenség, érdektelenség miatt – inkább a nem antiszemiták közé volt sorolható. Németországi és amerikai vizsgálatokkal ellentétben Magyarországon nem az idős, iskolázatlan, vidéki emberek köréből kerül elő a legtöbb antiszemita, hanem a budapesti lakosság köréből. Az antiszemita előítéletesség társadalmi háttere meglehetősen heterogén, mögötte mindig többféle ok kombinációját kell keresnünk. A vizsgálat négy kategória: integrált liberálisok és baloldaliak; frusztrált baloldaliak; integrált konzervatívok; frusztrált jobboldaliak felállításán keresztül bizonyította, hogy a zsidóellenesség sokkal inkább a „frusztráció” függvénye, mint a politikai hovatartozásé.

A radikális jobboldalon beálló folyamatok és változások nem tekinthetőek lezártnak. Éppen ellenkezőleg. Az elkövetkező időszak pártpolitikai mozgásai, kormányzati és ellenzéki politikája nagyban hozzájárul ahhoz, hogy milyen irányt vesz a szélsőjobboldal Magyarországon és mekkora politikai tőkére, hatalomra tehet szert.